biserici, care încercare însă, din cauza crizei economice actuale, n'a reușit. Tot așa în altă direcție, pe Dâmbovița, s'a alcătuit alt cătun, căruia îi mai zic și « sătic ». Și acest cătun are școală primară. Probabil că cu timpul și Valea-Cheii se va popula într'atâta ca să formeze un cătun separat, mai ales că astăzi multe familii, ca de exemplu, Jingeștii, Opreii, Brăneștii și alții, legați la început de această vale prin fânețele care le aveau acolo, și-au clădit locuințe la fel cu cele din sat, construindu-și pe proprietățile lor și ferăstrae și fabrici de cherestea foarte rentabile.

De sigur că astfel de așezări rezultate din interese economice au luat ființă și în alte regiuni, în condițiuni similare.

CONSTANTIN LACEA

VI

ÎMPRUMUTURI ȘI REÎMPRUMUTURI UNGARO-ROMÂNE

I. Melich se ocupă în *Magyar Nyelv*, XXV — 1933, p. 112—114, de ungurescul *rece*, arătând că cele mai vechi atestări ale cuvântului sunt din jum. a II-a a sec. XVI și din sec. XVII, când are formele de *rece* și *réce*, cu sensul de « reticulum » și « crena », « Netz », « Netzhaube », « Kerb », și derivatele *recés* « reticulatus », « crenatus », « netzig » și *ricás* « reticulatus », « netzformig » (Szarvas-Simonyi, *MNytSz*, III, 1384—1385, și Szamota-Zolnai, *MOklSz*, 801 și 814). Între compusele acestui cuvânt nu trebue să socotim însă numai pe *rece-hártya* « die Netzhaut », pe care-l dă Melich, ci și pe *rece-fátyol* « csipkefátyol », « fachiol de cipcă », *rece-fice* « csipkeszerű cicoma », « podoabă în formă de cipcă » amândouă din Secuime (Szinnyei, *MTsz*, II, 259). Nu se poate spune, cu Melich, nici că *rece* « de o parte pe urma lui *recés*..., de altă parte pe urma lui *rece-hártya* și astăzi poate fi socotit cuvânt popular ». Într'adevăr Szinnyei, *MTsz*, II, 259, ni-l arată existând cu înțelesul 1. « cusătură în formă de plasă » în împrejurimea Balatonului, 2. « cipcă », « dantelă », « horbotă », în ținutul Munkács-ului și al Bereg-Rákos-ului.

Mai mult decât atât, trebue să considerăm de același cuvânt și pe *rece* « îngrădătură de leațuri » (Nagy-Kúnság și Sătmar), precum și

BDD-A14823 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:40 UTC)

pe compusele acestuia: *rece-kapu* « poartă de leaţuri », *rece-kerités* « îngrăditură de leaţuri » (Sătmar, Szinnyei, *MTsz*, II, 259), de bună samă numite astfel pentrucă este vorba de o îngrăditură în formă de « plasă » sau « împletitură ».

Pentru a explica cuvântul, Melich pleacă dela înţelesul de « Netzhaube », din care s'ar fi desvoltat apoi cel de « cîpcă », « dantelă », « horbotă », « crena », « Kerbe » şi de « cusătură în formă de plasă ».

Sensul de « îngrăditură », în special « îngrăditură de leaţuri în formă de plasă », şi el secundar, ne arată însă că nici sensul « Netzhaube » nu este original, ci secundar. Sensul original este cel de « plasă », « împletitură ».

Dintre etimologiile propuse pentru ung. *rece* (ung. *redő* « creaţă », « draperie »; lat. *rēte* « plasă »; lat. *rētia*, plural şi singular refăcut din neutrul plural, « plasă »; it. *rezza* « Marli oder Marly = gitter-, netzformiges Gewebe », « Art Stramin », « eine Art Spitzen »), Melich alege lat. *rētia*, formă pe care o întrebuinţau chiar şi scriitorii clasici în expresiuni ca *rētia ponere*, *rētia tendere*, alături de *rēte jacere*, iar ca singular refăcut din plural se găseşte şi în latinitatea ungară (Dicţ. lui Szenczi Molnár Albert, ed. III, din 1621, partea latină).

Din lat. *rētia* s'ar fi născut mai întâi **récia* > *réca*, apoi *réce*, în sfârşit *rece* (cf. *Venetia* > ung. *Venoce*, *Venece*, *Venecce* > *Venence* > *Velence*; *poenitentia* sau *penitencia* > v. ung. *penetence*, *lectio* > v. ung. *lekce* > ung. mod. *lecke*, etc). Această explicare este, după Melich, neexcepţionabilă, atât din punct de vedere fonologic, cât şi semantic.

Melich încheie: « E mai puţin probabilă explicarea ungurescului *rece* (var. *réce*) < it. *rezza*. Din lat. *rētia* s'a născut în it. în mod normal *rezza*. Cuvântul italian este acum învechit, aşa ni-l arată dicţionarul lui Rigutini—Bulle; iar înţelesul îi este: 1. « Marli oder Marly = gitter-, netzformiges Gewebe; Art Stramin », 2. « feingarniges Fischernetz » (Rigutini—Bulle); « eine Art Spitzen » (Korting, *Lat.-Rom. Wb.*[3]). — Din it. *rezza* s'ar fi născut mai curând **recca* > **recce*, dar n'avem urme de astfel de forme în monumentele literare. Şi din această pricină este mai probabil că ung. *rece* (var. *réce*) este luat din lat *rētia* ».

Chestiunea acestui cuvânt mi se pare însă ceva mai complicată decât cum ne-o prezintă Melich, nu numai pentrucă el nu are în

BDD-A14823 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:40 UTC)

vedere toate sensurile lui, cum am arătat mai sus, ci şi pentrucă-i scapă din vedere rom. *reţea (răţea)* cu deosebitele lui înţelesuri.

Mai întâi derivatul *ricás*, pentru care cf. sic. *rittsa*, abruzz. *rittse* « Haarnetz », ne arată că obiecţiunile ridicate împotriva posibilităţii derivării formei lui *rece* « Netzhaube », etc., din it. *rezza* nu sunt întemeiate, căci şi *ricás* nu are decât *c*, nu *cc*. Apoi sensul de « Netzhaube », « Haarnetz » şi cel de « cîpcă », « dantelă », « horbotă » desvoltat din acesta, este un sens special şi ulterior, care a trebuit să fie primit aşa dintr'o limbă în care el a existat alături de sensul primitiv de « plasă », « împletitură ».

Dar Melich nu ne poate arăta acest sens ulterior pentru lat. *rētia*, în vreme ce it. *rezza* îl are. Că acum it. *rezza* este învechit, n'are nicio importanţă; el era un cuvânt obişnuit în timpul când a fost împrumutat cuvântul unguresc.

O lămurire mai precisă în această chestiune ar putea să ne dea limba română.

Limba română cunoaşte pe *reţeà (răţeà)* cu următoarele sensuri: 1. « Netz », « plasă », « împletitură » în general, fie ea de fir (cânepă, mătase, sfoară, etc.), nuiele, leaţuri, etc.; prin ext. pânza painjenului, totalitatea căilor ferate, împletitura vinelor, arterelor, fibrelor, nervilor; figurat: reţeaua de funcţionari într'o ţară, într'un judeţ, etc. 2. sensul special de « Netz zum Zusammenhaften der Haare oder sonst als Zierde », şi 3. « Fangnetz », mai ales « Fischernetz ».

Cuvântul nu este atestat înainte de sec. XVII, totuşi forma în care se prezintă el, cu sg. *-ea*, articulat *-eàuă*, plur. *-èle*, formă pe care nu o are nici un element luat din limba ungurească, care accentuează cuvintele pe silaba întâia nu pe ultima, cum sunt accentuate toate cuvintele de felul lui *reţea* (cf. *stea*, *curea*, *măsea*, *mĭa*, *nea*, *nuia*, *rândunea*, *şea*, *vâlcea*, *viţea*, etc.; alături de: *perdea*, *petea*, *podea*, *văpsea*, *pătlăgea*, *saltea*, *tinichea*, etc., unele din acestea reconstruite din sing. *-eală*, plur. *ele*, altele de origine turcească), a îndemnat pe cei ce s'au ocupat de acest cuvânt să-l socoată de origine latină şi să-l derive din lat. * r ē t e l l a, - a m (cf. Tiktin, *ZRPh.*, XI, 57 şi *DRG.*, 1320; Philippide, *Ist. l. rom.*, I, 64; S. Puşcariu, *EWb.*, 130, nr. 1456; I.-A. Candrea — Gh. Adamescu, *Dicţ. enc. il.* « *Cartea Românească* », 1066; W. Meyer-Lubke, *REW*², 599, nr. 7253, care-l dă fără asterisc).

BDD-A14823 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:40 UTC)

Dacă pentru derivarea formei românești *rețea (rățea)* < * r ē t e l l a, - a m mi se pare că nu poate încăpea îndoială, nu este mai puțin adevărat că *rețe* « la căiță, cum poartă muierile măritate de rând prin țara Oltului [toate] de două lături dela frunte, până la falca din jos » (în Drăguș și Arpaș, Viciu, *Glosar*, 131) derivă din ung. *rece*. Ne-o arată aceasta atât accentul, cât și înfățișarea fonologică.

Această împrejurare ne mai arată că *rețeaua* cu sensul de « Netzhaube » și « cipcă, dantelă, horbotă » este un articol de comerț, care a putut veni pe deosebite căi cu deosebite înfățișări fonologice.

Alături de *rețe*, venit din ungurește, o formă **reță* cu același sens (cf. Tiktin, *DRG*, 1320; Hasdeu, *Chestionar*, V, 5, din Dolj; N. Iorga, *St. și Doc.*, III, 145 [297], XI, 64, etc.) a putut să ne vie și direct din it. *rezza* și să fie apropiată de vechiul *rețeà*, pe care a trebuit să-l avem totdeauna în limbă cu sensul primitiv și general de « plasă », « împletitură » (cf. exemplul: *Am primit acum de curând mătăsării de Veneția, tulpanuri, panglice, rățele și horbote din Lipsca*, N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, 90, la Tiktin, *DRG*, 1320).

Date fiind aceste fapte, rămâne de cercetat dacă ung. *rece (réce)* cu sensul de « îngrăditură de leațuri » *(rece-kapu, rece-kerités)*, care se întinde, evident, dela răsărit, nu este împrumutat cumva din rom. *rețea*, care are numai *ț*, nu *țț*, în vreme ce *rece* « Netzhaube » și « Kerb », *rece-hártya, rece-fátyol, rece-fice, recés, ricás*, deși se găsesc și în Secuime, ar fi venit dinspre Apus și ar fi mai curând de origine italiană. Forma derivată *ricás* ne face adecă să nu ne putem gândi și la o origine românească apuseană.

N. DRĂGANU

BDD-A14823 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:58:40 UTC)